

Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri

Reform of the Alphabet and the National Schools

Cemal AVCI*

Özet: Tarih boyunca çeşitli alfabeler kullanan Türkler, İslâmiyet'i kabul ettikten sonra Arap Alfabesi'ni kullanmaya başlamışlardır. Ancak, bu alfabe Türkçe sesleri ifade etmekte yetersiz kalmıştır. Bu nedenle Türkçe gerilemiş, Arapça ve Farsça kelimeler yazı dilinde yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Arap harfleri ile okuma yazma öğrenmenin zorluğu da okur-yazar oranının düşük kalmasında önemli bir etken olmuştur. Osmanlı Devleti'nde yenilik hareketleri ile birlikte harfler konusu da gündeme gelmiş, fakat önemli bir ilerleme kaydedilememiştir. Milli Kültürün bir unsuru olan milli dili yeniden bilim dili haline getirmek, aydınlarla halk arasındaki uçurumu ortadan kaldırmak ve okuma yazma oranını artırmak amacındaki Türkiye Cumhuriyeti, Arap harflerini kaldırarak yeni Türk harflerini kabul etmiştir. Harf İnkılabı'nın başarılı olması için kurulan Millet Mektepleri ile yeni harflerin kısa sürede öğrenilmesi sağlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Harf İnkılabı, Millet Mektepleri, Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti

Abstract: The Turks used a variety of alphabets for centuries and then began to use Arabic letters after accepting Islam. However, this alphabet was not sufficient to record Turkish vowels. Thus, the Turkish language became underdeveloped. Arabic and Persian words began to be used mainly in the written language. It is also important that the difficulty of education in Arabic letters is said to have caused illiteracy. In the Ottoman State, the subject of the letters came onto agenda of the reform movements but did not progress significantly. The Turkish Republic aimed to raise literacy and to get rid of the gap in expression between the intellectuals and the national language which is the element of national culture, would become a scientific language again, so the Republic abolished the use of Arabic letters and accepted Turkish letters. This was supported through the foundation of National Schools to teach the new letters in a brief space of time for a successful reform of the alphabet.

Keywords: Reform of Alphabet, National Schools, Atatürk, Republic of Turkey, Ottoman State

Eğitim devletlerin devamlılıklarını sağlayacak ve milli kültürlerini yaşatacak nesiller yetiştirilmek amacıyla faydalandıkları en önemli vasıttır. Bu yüzden her devletin kendine özgü bir eğitim politikası vardır.

Osmanlı Devleti'nin külleri üzerinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti de, çağdaş ve milli bir devlet yapısına ulaşabilmek amacıyla yeni eğitim politikaları geliştirmek gereği hissetmiştir.

“Şimdiye kadar takip olunan öğretim ve eğitim usullerinin milletimizin gerileme tarihinde en mühim bir sebep olduğu kanaatindeyim” (Kocatürk, 1999, 134) diyen Atatürk, Türkiye'nin çağdaşlaşması amacıyla yaptığı çalışmalarda eğitime büyük önem vermiştir. Bu nedenle, henüz Kurtuluş Savaşı sırasında cephelerde kanlı çarpışmalar devam ederken ve savaşın gidişatı henüz belli değilken 1921 yılında Millî Eğitim Şûrası'nı toplayarak eğitime verdiği önemi göstermiştir.

* Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Bolu, cemalavci@yahoo.com

Eğitimin en önemli aracı alfbedir. Biz bu çalışmamızda modern Türkiye'nin temellerinin kurulmasında önemli bir yere sahip olan Harf İnkılabı'nı, uygulanışını ve yeni harflerin öğretilmesi için yapılan çalışmaları ele alacağız.

Harf İnkılabı

Konuşulan dili tespit edebilmek için eskiden beri birçok işaretler kullanılmıştır. Başlarda tabletler ve taşlar üzerine çivi yazısı ve hiyeroglif şeklinde gelişen harfler, Fenike Alfabeti'nde sadeleşmiştir. Bugün Latin Alfabeti diye adlandırılan ve dünyanın birçok ülkesinde o ülkenin dil özelliklerine uygun ekleme ve çıkarmalarla kullanılan alfabenin temelini bu alfabe oluşturmuştur.

Türklerin bilinen en eski yazısı M.S. VIII. yüzyılın başlarında yazılmış olan ve Orhun abideleri ile günümüze kadar gelen Göktürk yazısıdır. VIII. yüzyıldan sonra Uygur, Sogud, Mani, Brahmi, Tibet, Çin, Mogol-Passepa ve Nasturi-Süryani yazıları da Türkler arasında kullanılmıştır (Ülkütaşır, 1981, 15; Şimşir, 1992, 6).

IX. yüzyılda Araplarla ve İslâmiyet'le tanışan Türkler, kendilerine uygun buldukları İslâmiyet'i ve İslâmiyet'in ortak bilim yazısı kabul edilen Arap harflerini benimsemişlerdir. Ancak Arap harflerinin Türkçe okuyup yazmadaki yetersizlikleri Türkçe'nin yazım dili olarak gerilemesine neden olmuştur. Başta Arap Alfabeti'nde ünlü harflerin yokluğu en büyük sorunu çıkarmıştır. 8 ünlü harfle ancak ifade edilebilen Türkçe, Arapça'nın 3 ünlüsüyle ifade edilemediğinden yazılan bir kelime Türkçe olarak 5-6 şekilde okunabilmekte ve çoğu Türkçe kelimelerin nasıl okunacağı ancak cümlenin gelişinden çıkartılabilmekteydi (Ülkütaşır, 1981, 15-17).

Falih Rıfki Atay, bu durumu "Enikonu şöhret kazanmış yazarlar arasında, kendi yazılarındaki Arapça ve Farsça kelimeleri doğru şekilde okuyamayanlar çoktu" (Atay, 1980, 438) şeklinde anlatmaktadır. Türkçe kelimeleri okumak yazmak ise daha zordur. Bir Kafkas Türk'ü bu durumu kendi ağzıyla şöyle anlatıyor: (Şimşir, 1992, 7; Işık Yol Gazetesi, 18 Mart 1924).

"Türkler arasında işleyen Arap elifbasından başka dünyada bir öyle şey yoktur ki onun adı ola, özü olmaya. Ne kadar desen ses var ama onun adı yohtur..."

"yazılır "bş" okunur "beş"; yazılır "br", "kz", "zlm" okunur "bir", "kız", "zulüm"; yazılır "hnr", "klm", "dftr" okunur "hüner", "kalem", "defter" ve ha böyle, ha böyle...."

"Bes bu seslerin sahipleri hani?"

"Onlara lazım gelir diyessin:"

"Onların sahiplerini Araplar şehit ediptirler!"

Örneğin Arap harfleriyle etti, itti, attı, öttü ve üttü gibi kelimeler aynı şekilde yazılmaktadır. Ayrıca Arap Alfabeti'nde Türkçe'de kullanılmayan pek çok harf de vardır. Arapça'da, kullanılan bazı sesleri gırtlaktan ya da peltek söyleme şekline göre bazı harflerden üçer dörder tane vardır. Bu ses yapısı Türkçe için geçerli değildir.

Arap harfleri ile Türkçe okuma ve yazma zorluğu, okur yazar kesim arasında Türkçe'nin gerilemesine, Arap ve Fars kelimelerinin daha sık kullanılmasına yol açmıştır. Bu durum hem aydınlarla halk arasında kopukluğa hem de okur yazar oranının düşük kalmasına neden olmuştur. Ayrıca, milli bir devlet olabilmenin en başta gelen olmazsa olmazı milli dil, Arap harfleri nedeniyle Osmanlıca denen karma bir dile dönüşmüştür.

Bütün bu olumsuzlukların giderilmesi amacıyla harfler konusundaki çalışmalar Osmanlı Devleti'ne kadar uzanmaktadır.

Tanzimat'la Birlikte Osmanlı Devletinde Başlayan Gelişmeler

Tanzimat'la birlikte eğitime verilen önem artmış ve bu da eğitimin önündeki en büyük sorun olan harf meselesini gündeme getirmiştir. İlk olarak 1851 yılında Ahmet Cevdet Paşa, Arap harfleri ile gösterilemeyen Türkçe sesler için yeni bir yazım yolu gerektiğini belirtmiştir (Ülkütaşır, 1981, 20; Boyacıoğlu, 2001, 433).

Harflerinin ıslahı yönünde bir başka adım ise Munif Paşa'dan gelmiştir. Osmanlı Devleti'nde Maarif Bakanlığı da yapacak olan Munif Paşa Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de 1862 yılında verdiği konferansta Arap harfleri ile Türkçe okuyup yazmanın zorluğundan, bu alfabenin ünlüleri olmadığı için Türkçe kelimelerin değişik şekillerde okunabildiğinden ve Arap alfabesinde büyük harflerin olmaması nedeniyle özel isimler ile öteki kelimelerin birbirinden ayrılmasının zorluğundan bahsetmiştir (Ülkütaşır, 1981, 17; ayrıca bk. Akın, 1999).

Azerbaycanlı gazeteci ve piyes yazarı Mirza Fethali de bu konuda çalışmalar yapmış, Arap Alfabeti'nin Latin Alfabeti şeklinde okunmasını sağlayacak bir broşür hazırlamış ve bunu 1863'de İstanbul'da sadrazama sunmuştur. Onun bu önerisi Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'ye iletilmiş, Fethali burada önerisini savunarak alfabe işinin din işiyle ilgisi olmadığını belirtmiştir. Ancak öneri kabul edilmemiştir. Fethali bundan sonra Arap Alfabeti'nin tamamen bırakılıp yerine Latin Alfabeti'nin alınması üzerinde çalışmıştır (Ülkütaşır, 1981, 19-20).

Şinasi, Namık Kemal ve Suavi gibi dönemin önemli aydınları da alfabede düzeltmeler yapılmasına sıcak bakıyorlar fakat Latin harflerine karşı çıkıyorlardı.

Osmanlı Devleti'nde Garpçılar olarak bilinen ve görüşlerini daha çok İçtihat Mecmuası'nda yayınlayan aydınlar da programlarında “*Mevcut elifbayı Osmanî atılarak yerine Latin harfleri kabul edilecektir*” demektedirler (Safa, 1988, 35).

Bu akımın önemli isimlerinden Celal Nuri (İleri) “*Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye*” adlı eserinin “*Edebiyat Meselesi*” başlığı altında Latin harfleri hakkındaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Harflerimiz berbattır. Bu harflerle biz işimizi göremeyiz. Bunlar na kafidir. ... Bu harfleri ve bunlarla yazılmış ibaratı avam suhuletle öğrenemiyor. Bunlar gayri tabii şeylerdir. Bunlar terakkiyata mani oluyor. Ahalide tahsil ve tenevvür hâhişini söndürüyor. Anın için hurufu ıslah gibi boş vâhi tedabire müracaat edeceğimize bir saat evvel, kemal-i cesaretle Latin harflerini kabul etmeliyiz...”

Latin harfleri, hem pek tabii, hem de Türkçe lisanının tahririne Arapça harflerinden daha müsaittir. Bu harflerin kabul edilmemesi için serd olunabilecek veya olunan itirazat o kadar adidir ki münakaşasına bile tenezzül eymeyiz” (Celal Nuri, 1331, 182-183).

İstanbul'da Arap harfleri konusunda tartışmalar sürüp gitmekte iken Arnavutların 1908'deki Manastır Kongresi'nde Latin Alfabeti'ni benimseyip uygulamaya koymak istekleri büyük tartışmalara yol açmış ve Şeyhülislam “*Latin harflerinin kabulüne ve bunlarla İlam memleketlerinde tedrisat yapılmasına asla cevaz-ı şer'i olmayacağı*” şeklinde fetva vermiş ancak, bu alfabe Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı Devleti'nden koparak bağımsızlığını ilan eden Arnavutların resmi yazısı olarak kabul edilmiştir (Şimşir, 1992, 38-43).

Cumhuriyet Dönemi'ndeki harf tartışmalarının önemli isimlerinden Hüseyin Cahit (Yalçın) Arnavutluk'ta gerçekleşen bu gelişmeden memnun olanlardandır. Osmanlı Devleti'nin de Latin Alfabeti'ni kabul etmesini istemiştir.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Latin Alfabeti taraftarı aydın sayısı artmıştır. Bu arada Harbiye

Nazırı Enver Paşa sesli harflerle desteklenmiş yeni bir alfabeyi orduda yürürlüğe koymuş fakat başarılı olamamıştır (Şimşir, 1992, 53-54).

Arnavutluk'ta yürürlüğe giren, Azerbaycan'da ve diğer Türk Cumhuriyetlerinde denenmeye başlanan Latin Alfabesi, daha işin başından itibaren Mustafa Kemal'in kafasındadır. Erzurum Kongresi sırasında Mazhar Müfit Kansu'ya not ettirdiği yapılacak işler listesinde Latin Alfabesi'ne de beşinci madde olarak yer vermiştir (Kansu, 1986, 131).

Fakat Mustafa Kemal her konuda olduğu gibi bu konuda da şartların oluşmasını, en uygun zamanın gelmesini ve yapılacak işin olgunlaşmasını beklemiştir. Uygun ortamın hazırlanması için çalışmalar yapmış ve yaptırmıştır.

Daha 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'nde Latin Alfabesi'nin kabulü konusunda verilen bir önerge, özellikle kongre başkanı Kazım Karabekir'den sert tepki görmüş ve konu gazetelerde tartışılmıştır.

Karabekir, Harf İnkılabı'na neden karşı olduğunu şöyle ifade etmektedir: “... *Bizim kütüphanelerimizi dolduran mukaddes kitaplarımız, tarihlerimiz, yazılarımız, binlerce cilt eserlerimiz bu lisanla yazılmış iken büsbütün başka bir şekilde olan hurufu kabul ettiğimiz gün en büyük felakete maruz kalacağız. Ve böylece derhal Avrupa'nın eline güzel bir silah vermiş olacağız. Bunlar alem-i İslam'a diyeceklerdir ki, Türkler ecnebi yazısını kabul etmişler ve Hristiyan olmuşlardır*” (Hakimiyet-i Milliye, 5 Mart 1923).

24 Şubat 1924'te Millî Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşülürken, İzmir Milletvekili Saraçoğlu Şükrü Bey harfler konusunu gündeme getirmiştir ve eğitim için yapılan fedakarlığın büyüklüğüne rağmen yine de halkın okuma yazma bilmemesini Arap harflerinin Türkçeye uygun olmasına bağlamış ve yeni bir tartışma başlatmıştır (Levent, 1972, 395).

Bu tartışma lehte ve aleyhte yazılarla epeyce sürmüştür. Mustafa Kemal'in bu tartışmalardan faydalandığı kesindir. Ahmet Emin (Yalman), yıllarını Latin harflerini savunmakla geçiren Hüseyin Cahit Bey'in Mustafa Kemal'e bu konuda telkinlerde bulunduğunu şu şekilde anlatmaktadır: “*Cahit Bey İzmir'de Reisicumhur Hazretleri'nin sofrasında nutuk irad ederken bütün gençlik hayallerinin tahakkukundan gözleri heyecandan yaşararak bahsetmiş, yalnız "ah Latin harfleri" demişti. Aradan ancak bir iki ay zaman geçmiş olduğu halde harfler meselesi de ciddi bir şekilde münâkaşa edildiğine göre Cahit Bey'in keyfi tamam olmuştur*” (Vatan Gazetesi, 19 Mart 1924).

Dönemin harfler konusundaki tartışmalarını ve aydınların tereddütlerini Ahmet Emin, 1924 yılında yazdığı bu yazıda şu tespiti ile net olarak ortaya koymaktadır: “*Şurasını itiraf etmeli ki, gazetelerde ve hususî meclislerde ciddiyetle cereyan eden münâkaşalardan çıkan neticeler henüz Latin harfleri lehine değildir. Biz buna iki sebep görüyoruz: Birincisi mevcudu koruma konusundaki tabii histir. İkincisi de günün birinde verilecek keyfi bir kararla şimdiki harflerin yerine Latin harflerinin kâim olacağına ve bütün bugünkü neslin uzun müddet okumak zevkin-den mahrum edileceğine ihtimâl verilmesidir*”.

Bu yazının devamında harf değiştirmenin birdenbire olamayacağı tarihten örnekler vererek anlatılmıştır. “... *Bize kalırsa harfleri keyfi surette bir hamlede değiştirmeyi bir ferdin veya heyetin hatıra bile getirebileceğine ihtimal vermek manasızdır. Dünyanın hiçbir kuvveti bu tarzda bir karar veremez ve bunu icra edemez. Harp zamanında Enver Paşa tam manasıyla müstebit bir kuvvet halindeydi. Günün birinde Latin harflerinin kabulünü değil, kendi harflerimizin münfasıl surette yazılmasını emretti. Netice ne oldu? Seri kararlar vermek ve işler görmek lazım gelen bir zamanda ordunun faaliyetleri boş yere betâte uğratıldı. Kimse yeni harflere alışmadı. Kumandanlar yeni lisanı tercümanlar vasıtasıyla okuyorlardı. Neticede Enver Paşa'nın bütün*

inat ve istibdadına rağmen münfasil harfler, daha o istibdat mevkiinde iken ortadan kayboldu” (Vatan Gazetesi, 19 Mart 1924). Yazarın burada Enver Paşa'nın yapamadığını yapmanın zor olduğu mesajını Mustafa Kemal'e gönderdiği anlaşılmaktadır.

İnkılap öncesinde ortaya çıkan fikirler gözden geçirildiğinde, dönemin aydınlarının önemli bir bölümünün olayların gidişine bakarak Latin harflerine geçileceğini anladığını ancak bu işin yavaş yavaş, alıştıra alıştıra olmasını sağlamaya çalıştıkları görülmektedir. Bunlar Almanya ve diğer ülkelerden örnekler vermişlerdir. Almanya’da Gotik ve Latin harflerinin birlikte kullanıldığını, aynı okuma kitabının bazı sayfalarının Gotik, bazı sayfalarının ise Latin harfleriyle yazıldığını ve zamanla ticarete Latin, gazetelerde Gotik harflerinin kullanılmaya başlandığını ve bu uygulamanın Türkiye’ye de örnek olabileceğini ileri sürmüşlerdir (Vatan Gazetesi, 19 Mart 1924).

Bu görüşleri ileri süren aydınların temel çekincesi, o zamana kadar gerçekleşen kültürel değerlerle, edebiyat ve tarihle olan bağların kopacağıdır. İçlerinden bir grup ise, Arap harfleri ile yazmanın Müslümanlığın bir gereği olduğunu, harfleri değiştirmekle İslâmiyet’e karşı bir iş yapılmış olacağını düşünmektedirler.

Bu tür düşünen aydınlar kendilerine göre bir orta yol bulmuşlardır. Onlara göre ilk önce Latin harfleriyle Türkçe’nin yazılmasına ait basit kurallar tespit edilecektir. Bundan sonra sokak isimleri, levhalar, ilanlar gibi şeyler Türkçe olmak kaydıyla her iki harfle yazılacaktır. Ülkede bulunan Türkçe konuşma bilen fakat okuma yazmayı beceremeyen yabancılar ve Gayrimüslimler vasıtasıyla Latin harfleriyle yazılan Türkçe kısa zamanda ticarî lisan olacaktır. Okullarda da çocuklara her iki alfabe birden öğretilenecektir. Buralarda çocuklara zaten yabancı bir lisan öğretildiği için Latin harflerine ait 20-30 şekli öğrenmeleri kolay olacaktır. Bu şekilde şimdiki neslin rahatına ve zevkine dokunmadan gelecek neslin Türkçe’yi yeni harflerle okuyup yazmasına zemin hazırlanmış olacaktır. Yazılardan anlaşıldığına göre dönemin aydınlarının pek çoğu, yeni alfabeğe geçmenin ancak bir nesil süresince gerçekleştirilecek alıştırmadan sonra gelecek nesilde mümkün olduğunu düşünmüşlerdir.

1924 yılında bu tartışmayı başlatan Saraçoğlu'nun Meclis'teki konuşmasının da Mustafa Kemal tarafından harf değişikliğine ortamın müsait olup olmadığı yönünde bir sondaj çalışması yapmak amacıyla yaptırılmış olması çok muhtemeldir. Ortaya çıkan genel kanı, henüz erken olduğudur.

1926 yılında yapılan Bakü Türkoloji Kongresi'nde Latin harflerinin de ele alınması, konunun Türkiye’de yeniden gündem maddesi olmasını sağladı. Bakü Kongresi'nde ele alınan önemli konu, Türklerin Arap harflerini bırakıp yerine Latin harflerini alması üzerinedir. Kongre 101 olumlu, 7 olumsuz ve 6 çekimser oyla, Latin harflerinin alınması kararını Türklerin kendilerine bırakmıştır (Şimşir, 1992, 74).

Bu arada Türkiye’de eğitim sorunlarını incelemek üzere çalışmalar yapan Dr. Kühne 1926 yılında sunduğu raporunda şunları belirtmiştir:

“Okuyup yazma öğrenmek için oldukça uzun bir zaman harcanması gerektiği dikkati çekmiştir. Yazı tekniği yalnız öğretim meselesi olmayıp aynı zamanda birinci derecede bir uygarlık siyaseti meselesidir. Türkler de kendilerine oldukça yakın olan Macar ve Fin lisanlarında yapıldığı gibi bir transkripsiyon kabul ederek hiç şüphesiz Batı Uygarlığı'na katılma işini kolaylaştırmış olurlar” (Başgöz, & Wilson, 1968, 117; Şimşir, 1992, 74).

Harf konusunu sadece bir eğitim sorunu değil, çağdaş uygarlığın da bir gereği olarak nitelendi-

ren bu raporun da Mustafa Kemal üzerinde etkisi olduğu muhakkaktır.

Latin harflerinin kabulü konusunda Türk basınında çok büyük tartışmalar ve polemikler yaşanmıştır. Bu mesele Türk Aydını'nın kafasını o derece meşgul etmiştir ki, meselenin ayrıntılı olarak ortaya çıktığı 1924'ten 1928'e kadar geçen süre içinde bu konu üzerine pek çok yayın yapılmıştır.

Örneğin, Osmanlı Devletinde Batıcı görüşün liderlerinden biri olup, o dönemde de Latin harflerini savunan Celal Nuri, Arap harfleri ile okuma yazmanın zor olduğu, halbuki Latin harfleri ile bir çocuğun bir ayda okuma yazma öğrenebildiğini belirterek bu konudaki çalışmalarına devam etmiştir (Celal Nuri, 1926, 169-177).

İkdam Gazetesinde Mehmet Ali Tevfik, Resimli Gazete'de İbrahim Alaaddin (Gövsa), "Gönül Hanım" isimli kitabında yazar Müftüoğlu Hikmet, Latin harflerine karşı çıkan yazılar yayınlamışlardır. Berlin'de bulunan Türk öğrenciler Latin harflerinin kabulünü isteyen bir dernek kurarak "Yeni Dünya" dergisini çıkarmışlardır. 1925 yılında Cenap Şehabettin Servet-i Fünun dergisinde, 1926 yılında Ayaz İshaki Türk Yurdu dergisinde Latin harflerini savunmuşlardır (Tongul, 2004, 114).

Bunların dışında da, Ali Canip (Yöntem), Ali Ekrem (Bolayır), Muallim Cevdet (İnançalp), İbrahim Alaaddin (Gövsa), Necip Asım (Yazıksız), Avram Galanti (Bodrumlu), Hüseyin Suat (Yalçın), Halil Nimetullah (Öztürk), Velet Çelebi (İzbudak), İbrahim Nemci (Dilmen), Halit Ziya (Uşaklıgil), Fuat Köprülü, Zeki Velidi (Togan), Avni (Başman) Latin Alfabeti'ne karşı çıkarak Arap Alfabeti'nin devamından yana görüşlerini belirttiler. Abdullah Cevdet, Falih Rıfki (Atay), Yunus Nadi, Rafet Avni (Aras), Mustafa Hamit ise Latin Alfabeti'nin alınması gerektiği görüşünü savundular (Sarısaman, 2006, 100).

Bu tartışmalarda Latin Alfabeti'nin lehine de aleyhine de bulunanlar olmuştur. 1928 yılına gelindiğinde konu hakkında yapılan tartışma ve araştırmalar artık olgunlaşmıştı.

Güngör Dilmen, Harf İnkılabı'na karşı çıkanların öne sürdüğü gerekçeleri şu dört sınıfa ayırıyor:

- 1) Kur'an yazısıdır. Tanrının yazısıdır, başka bir yazıyı almak dinsizliktir.
- 2) Yazı bir 'hars' (kültür) sorunudur. Onun için değiştirilmemelidir.
- 3) Devlet bürokrasisinde yaratacağı büyük sarsıntıyı hesaplamalıdır.
- 4) Kazım Karabekir Paşa'nın savunduğu nedenler: Hem Avrupalılar'ın Müslüman devletler arasında "Türkler ecnebî yazısını kabul etmişler, Hıristiyan olmuşlardır" propagandası yapacakları endişesi, hem de Türkçe sesleri karşılayacak Latin harflerinin olmayışıdır (Dilmen, 1983, 47-48).

Bu tartışma ortamında fikirlerin olgunlaşmasını bekleyen Mustafa Kemal Latin harflerinin Türkçe'ye uyarlanması için gerekli bilimsel çalışmaları başlatmıştır.

İnkılabın Hayata Geçirilmesi

Latin harflerinin kabulü hakkındaki kanunun kabul tarihi 1 Kasım 1928'dir. Ancak Harf İnkılabı resmen 1927 yılında başlamıştır (Özerdim, 1978, 21). İlk adım Ağustos 1927'de TBMM Başkan Yardımcısı Hasan Bey'in Latin harflerinin alınmasının uygun olacağını basına açıklamasıyla atılır. Bu adımın ardından konu yine basında tartışılmaya başlanır.

İsmet Paşa ise Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1927'deki II. Büyük Kongresi'nde yaptığı konuşmada yazı inkılabından bahseder.

Adâlet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt da 8 Ocak 1928'de Türk Ocağı'nda yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: "Mensubu olmakla yegâne şerefi duyduğum ırkımın bir gün güzel dilini La-

tin harflerle ifade ettiğini görmeyi hararetle dilediğimi söylemekten men-i nefis edemem” (Unat, 1953, 727; Uluğ, 1982, 163).

1928 yılı başlarında hükümetin aldığı bir karar gereği kurulan Dil Encümeni ise 26 Haziran 1928'de ilk toplantısını yaparak çalışmalara başlar. Alfabe konusunda incelemeler yapmak, çeşitli görüşleri incelemek ve başka milletlerin alfabeleri üzerine araştırmalar yapmak amacıyla kurulan bu encümen, dokuz kişiden oluşuyordu. Bu üyelerin üçü milletvekili, üçü Millî Eğitim Bakanlığı görevlisi, üçü de konunun uzmanıydı.

Milletvekili Ruşen Eşref (Ünaydın), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), ve Falih Rıfkı (Atay)'ın da üye olduğu bu Encümenin işleri yoğunlaşmış dokuz üye yeterli olmayınca beş üye daha eklenerek üye sayısı on dörde çıkarılmıştır.

Dil Encümeni harfler üzerinde çalışmalarını sürdürürken, bazı yayınlar Latin Alfabeti ile çıkmaya başlamıştı. Bunlardan Milliyet gazetesi, Dil Encümeni Üyesi İbrahim Necmi Dilmen'in hazırladığı bir alfabeyle bazı haberlerinde kullanmaya başlamıştı. Bu alfabede 'Kef' karşılığı 'k' ve 'q'; 'i' yerine 'y' ve 'i'; 'ş' yerine de 'x' harfi kullanılmıştır (Şimşir, 1992, 90-91).

Dil Encümeni'nin bir ay süren çalışmaları sonucunda, alfabe ve gramer konusunda iki bölümden oluşan bir rapor açıklanmıştır. 1 Ağustos 1928'de Mustafa Kemal'e de sunulan bu rapor hakkında son kararı Mustafa Kemal verecektir. Encümen üyeleri Latin Alfabeti'nin hayata geçirilmesinde 5 ile 15 yıllık bir geçiş süresinin gerekli olduğu görüşündedirler.

Bu konuda Dil Encümeni Üyesi ve Bolu Milletvekili Falih Rıfkı Atay şunları yazmıştır:

“Tasariyı Dolmabahçe Sarayı'nda Mustafa Kemal'e götürdüm. Uzun uzadıya inceledi ve bana;

-Yeni yazıyı ne kadar zamanda mekteplere ve halka mal etmeyi düşünüyorsunuz? diye sordu.

-Arkadaşlar beş ile onbeş yıl arasında bir mühlet düşünmektedirler. İlkokullarda ilk yıllarda iki alfabe birlikte okunmalı, gazeteler yarım sütundan başlayarak yavaş yavaş bütün metni yeni yazıya çevirmeli diyorlar. Bununla beraber bir mühlet tespit etmek ve tatbik şekillerini tayin etmek komisyonun vazifesi değildi, cevabını verdim.

-Ya üç ayda, ya da hiçbir zaman! dedi.

-Üç ayda mı? Yüzüne bakakalmıştım.

-Çocuğum! dedi. Gazetelerde beş yıl sonra yalnız yarım sütun mu eski yazı kalacak? Herkes o yarım sütunu okur. Beş yıl içinde harp gibi bir buhran çıkarsa bizim yazı da Enver Yazısı'nın akıbetine uğrar” (Atay, 1953, 719).

Bu düşüncedeki Atatürk, 9-10 Ağustos 1928 akşamı şu nutkuyla hem kamuoyunu aydınlatmış hem de Harf İnkılabı'nı başlatmıştır: *“Arkadaşlar, bizim güzel, âhengdâr, zengin lisanımız yeni Türk harfleri ile kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bunu anlamak mecburiyetindediriz. Anladığımızın âsârına yakın zamanda bütün kâinât şahit olacaktır. Buna katiyetle eminim”* (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, 1997, 272-274).

Mustafa Kemal şöyle devam etmiştir:

“Şimdi sözden ziyade iş zamanıdır...

Çok işler yapılmıştır, amma bugün yapmaya mecbur olduğumuz son değil lâkin çok lüzumlu bir iş daha vardır. Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz.

Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin yüzde onu okuma yazma bilir, yüzde seksenden fazlası bilmez nevidendir. Bundan insan olanlar için utanmak lazımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir. İftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir... Artık mâzinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz. Hataların tashih olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir yıl, iki yıl içinde bütün Türk heyet-i ictimâiyyesi yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz, yazısı ile, kafası ile, bütün âlem-i medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir”.

Böyle önemli bir konuda yapılan çalışmaları, halkın benimsemesi de önemliydi. Bu sebeple Atatürk Harf İnkılabı'yla ilgili halkı bilgilendirerek kamuoyu oluşturmak ve bunu halka mâl ederek destek almak amacıyla yurt gezilerine çıkmıştır. Bu çerçevede değişik tarihlerde Tekirdağ, Bursa, Mudanya, Çanakkale, Eceabat, Gelibolu, Sinop, Samsun, Amasya, Turhal, Tokat, Sivas, Şarkışla ve Kayseri gibi çeşitli şehir ve kasabalara gitmiş ve buralarda halka hitaben konuşmalar yapmış, dersler vermiştir (Ergün, 1997, 118; Dönmez, 2011, 45).

24 Ağustos 1928 günü “*Yeni Türk Alfabeti*”, “*Yeni Türk Yazısı ile Kıraât ve Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabeti*” kitapçıklarının ilk baskıları tamamlanmıştır.

Yeni harflerin çabuk öğrenilmesi için kurslar açılmış, memurlara harflerin çabuk öğretilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Devlet dairelerine ise 1 Ekim'den itibaren yeni Türk harfleri ile yazışma yapılacağı bildirilmiştir.

25 Ağustos 1928'den itibaren de Dolmabahçe Sarayı'nda milletvekilleri için kurs başlamıştır. Bu konuda CHF tarafından şu tebliğ yayınlanmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 25 Ağustos 1928; Şimşir, 1992, 175): “*Yeni Türk harfleri ile yazıp okumak hakkında Dolmabahçe Sarayı'nda verilecek konferanslara 25 Ağustos 1928 Cumartesi günü başlanacaktır. Muhterem meb'ûs arkadaşların o gün ve saatte yeni Türk harflerini öğrenmiş olarak Dolmabahçe Sarayı'na teşrif buyurmalarına Umum Reisimiz Gazi Hazretleri'nden telâkkî ettiğim arzuya binaen arz ve istirham ederim*” Kâtib-i Umûmî Saffet.

Mustafa Kemal bu davetle, milletvekillerinin henüz kanun çıkmadan yeni Türk harflerini öğrenmelerini ve mecliste kanunu onaylarken bildikleri bir yazıyı kabul etmelerini sağlamak istemiştir.

TBMM' de Harf İnkılabı'nın Görüşülmesi

Daha önce konu edildiği gibi, Arap harflerinin Türkçe için yetersiz olduğu, okuma yazma oranının Arap harfleri nedeniyle düşük olduğu, Türkçe'ye en uygun alfabenin Latin Alfabeti olduğu uzun zamandır meclis kürsüsünden dile getirilmişti.

25 ve 29 Ağustos 1928'de milletvekilleri Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan eğitime katılmışlar, yeni harfleri öğrenmişlerdir. Bu arada yeni Türk harfleri denenmiş ve eleştiriler doğrultusunda yapılacak düzeltmeler de tamamlanmıştır.

III. dönem TBMM'nin ikinci ictima yılının açılış günü olan 1 Kasım 1928'de olağan meclis açılış konuşması yapan Mustafa Kemal bu konuşmasında alfabe konusunu dile getirmiştir:

“Aziz arkadaşlarım; her şeyden evvel her inkılabın ilk yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıttan evvel büyük Türk milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lâzımdır. Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin

esasından alınan Türk Alfabesi'dir. Basit bir tecrübe Latin esasından Türk harflerinin, Türk diline ne kadar uygun olduğunu şehirde ve köyde yaşa ilerlemiş Türk evlatlârının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. Büyük Millet Meclisi'nin kararı ile Türk harflerinin kat'iyet ve kanuniyet kazanması, bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır (Bravo sesleri, alkışlar). Aziz arkadaşlarım, yüksek ve ebedî yadigârınızla Büyük Türk Milleti yeni bir nûr âlemine girecektir” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, 1997, 377-378).

Mustafa Kemal'in açılış konuşmasından sonra, Erzincan Meb'usu Saffet, Tekirdağ Meb'usu Cemil ve Afyon Meb'usu Ali imzasıyla verilen bir önerge görüşülmüştür. Bu önergede hükümet tarafından, ertelenmesi mümkün olmayan, yeni Türk harflerinin kabulü ile ilgili bir kanunun derhal hazırlanması ve mecliste görüşülmesi istenmiş ve kabul edilmiştir. Zaten meclise sunulmuş olan kanun teklifi kurulan encümünde hemen incelemeye alınmış ve aynı gün genel kurula gelmiştir.

Teklif edilen kanun şöyledir (TBMM Zabıt Ceridesi Cilt: V, Devre: III, Sene II, 1 Teşrinisani 1928 (1) Numaralı Matbu zabıtın sonuna merbut 1-2):

“Okuma yazmanın kolaylıkla halk kitlesine yayılmasını ve lisanın istiklâlîni temin eyleyecek olan Harf İnkılabı'nın vücuda getireceği mes'ut neticeye muhakkak nazar ile bakan hükümet, merbut kanun lâhiyasını teklif eylemektedir”.

Madde 1- *Şimdiye kadar Türkçe'yi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınan ve merbut cetvelde şekilleri gösterilen harfler (Türk Harfleri) unvan ve hukuku ile kabul edilmiştir.*

Madde 2- *Bu kanunun neşri tarihinden itibaren devletin bütün daire ve müesseselerinde ve bilcümle şirket, cemiyet ve hususî müesseselerde Türk harfleriyle yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye konulması mecburidir.*

Madde 3- *Devlet dairelerinin her birinde Türk harflerinin devlet muamelâtına tatbiki tarihi 1929 Kânunusanisinin (Ocak) birinci gününü geçemez. Şu kadar ki, evrak-ı tahkikiye ve fezlekelerinin ve ilâmların ve matbu muamelât cetvel ve defterlerinin 1929 Haziran iptidasına kadar eski usulde yazılması caizdir. Verilecek tapu kayıtları ve senetleri ve nüfus evlenme cüzdanları ve kayıtları ve askerî hüviyet ve cüzdanları 1929 Haziran iptidasından itibaren Türk harfleriyle yazılacaktır.*

Madde 4- *Halk tarafından vaki müracaatlardan eski Arap harfleriyle yazılı olanlarının kabulü 1929 Haziran'ının birinci gününe kadar caizdir. 1928 senesi Kânunuevvelinin (Aralık) iptidasından (ilk gününden) itibaren Türkçe hususî veya resmî levha, tabelâ, ilân ve sinema yazıları ile keza Türkçe hususî, resmî bilcümle mevkut, gayr-ı mevkut gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburidir.*

Madde 5- *1929 Kânunusani iptidasından itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması mecburidir.*

Madde 6- *Resmî ve hususî bütün zabıtlarda 1930 Haziranı iptidasına*

kadar eski Arap harflerinin stenografi makamında istimali caizdir. Devletin bütün daire ve müesseselerinde kullanılan kitap, kanun, talimatname, defter, cetvel, kayıt ve sicil gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 7- *Para ve hisse senetleri ve bonolar ve esham ve tahvilât ve pul ve sair kıymetli evrak ile hukukî mahiyeti haiz bilcümle eski vesikalar değiştirilmedikleri müddetçe muteberdirler.*

Madde 8- *Bilumum bankalar, imtiyazlı ve imtiyazsız şirketler, cemiyetler ve müesseselerin bütün Türkçe muamelâtına Türk harflerinin tatbiki 1929 Kânunusininin birinci gününü geçemez. Şu kadar ki, halk tarafından mezkûr müesseselere 1929 Haziranı iptidasına kadar eski Arap harfleri ile müracaat vaki olduğu takdirde kabul olunur. Bu müesseselerin ellerinde mevcut eski Arap harfleri ile basılmış defter, cetvel, katalog, nizamname ve talimatname gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.*

Madde 9- *Bütün mekteplerin Türkçe yapılan tedrisatında Türk harfleri kullanılır. Eski harflerle matbu kitaplarla tedrisat icrası memnudur.*

Madde 10- *Bu kanun neşri tarihinden itibaren muteberdir.*

Madde 11- *Bu kanunun ahkâmını icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur”.*

Kanun teklifi görüşülürken kürsüye gelen Başbakan İsmet (İnönü) şöyle konuşmuştur (TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: V, Devre: III, Sene II, 1 Teşrinisani 1928, 7-8)

“Türk Harfleri Kanunu Lâyihası mevzuu üzerinde söyleyeceklerim açık ve kısadır. Büyük Reisi Cumhur Hazretleri'nin işaret buyurdıkları gibi Türk harfleri ile büyük Türk Milleti yeni bir nûr âlemine girecektir. Biz buna samimiyetle ve vicdanî bir itimatla inanıyoruz. Teşebbüs esasen milleti cehaletten kurtarma teşebbüsüdür. Tecrübelerimizle memleketin her tarafında yakından gördük ki; Türk Alfabeti ile bu milletin okuma yazma mücadelesine girmesi her tarafta büyük bir açılma, büyük bir kolaylık vermiştir...”.

İsmet Paşa'nın bu konuşmasından sonra Konya Milletvekili Refik (Koraltan) ve Şarkikarahisar Milletvekili Mehmet Emin (Yurdakul) da Latin Alfabeti'ni ve Mustafa Kemal'i övücü konuşmalar yapmışlardır. Daha sonra gerçekleşen oylamada 1353 sayılı Türk Harfleri'nin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun kabul edilmiştir (Resmî Gazete, 3 Kasım 1928). Kabul edilen kanunun gerekçesinde şu ifadeler yer alıyordu:

“Türk dili şimdiye kadar bünyesine uymayan Arap harfleriyle yazılıyordu. Arap sistemi bir taraftan lisanımızın muhtaç olduğu sedalı harfleri ihtiva etmiyor, diğer cihetten Türk halkının hakkıyla telaffuz edemediği bir takım seslere malik bulunuyordu. Bu yüzden Türk çocuğu ana dilini yazabilmek için uzun zaman muayyen kalıpları bellemek ıztırarında kalıyor, hayali zihninde mevcut olmayan bir kelimeyi doğru yazmak veya okuyabilmek için uzun uzadıya Arap ve Acem sarf kaidelerini bilmesi lâzım geliyordu. Bu halin meydana getirdiği zorluklar herkesçe malumdur. Medenî bir yazının muttarit bir imlaya sahip olması iktiza et-

tiği halde eski yazı ile buna da imkan bulunmuyordu... Buna bir de Arap harflerinin Türk matbaacılığını nasıl ilerlemekten alıkoyduğunu, telgraf gibi medenî vasıtaları kullanmakta milletimizi beyhude masraf ve zorluklara sürüklediği ilave olunursa, eski harf sistemimizi değiştirmek zarureti meydana çıkar” (TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: V, Devre: III, Sene II, 1 Teşrinisani 1928, (1) Numaralı Matbua zabtın sonuna merbut, 1).

Kanun kabul edildikten hemen sonra Mustafa Kemal'e meclis tarafından altın levha üzerine ve yukarısında “*Türk Alfabesi'nin mübdii Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'ne*” yazılı bir alfabe verilmesi kabul edilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: V, Devre: III, Sene II, 1 Teşrinisani 1928, 11).

Harf İnkılabı'yla birlikte okuma yazma seferberliği başlamıştır. Kanun çıkmadan Mustafa Kemal'in rehberliğinde başlayan eğitim faaliyetleri Millet Mektepleri'nin, Halk Evleri'nin, Okuma Odaları'nın açılmasıyla tam bir seferberlik havasına girmiştir. Bu hava yayın hayatına da canlılık getirmiştir.

Yayınevleri hummalı bir şekilde yeni Türk harfleri ile kitaplar basmaya başladılar. İlk basılan eser Ali Canip (Yöntem)'in “*Edebiyat*” adlı Kitabı'dır (Özertim, 1978, 35). Bu arada gazetelere yapılan maddi destekle yeni harflere geçmeleri kolaylaştırılmıştır.

Harf İnkılabı birçok engelle rağmen Mustafa Kemal tarafından büyük bir cesaretle gerçekleştirilmiştir. Bu değişim yeteri kadar desteklenmeseydi, ortada kalabilir ve Enver Paşa'nın girişimine benzeyebilirdi. Bu da büyük bir kültür karmaşası yaratabilirdi.

Harf İnkılabı'nın gerçekleşmesinde ve başarıya ulaşmasında 1927 yılında iki yıl daha uzatılan Takrir-i Sükûn Kanunu'nun sağladığı uygun ortamın da etkisi görülmektedir.

Millet Mektepleri

Harf İnkılabı'ndan sonra yeni harfleri öğrenmek için büyük bir istek meydana gelmiştir. Toplumun büyük bölümü bir an evvel okur yazar olmak için çabalamaya başlamıştır. Bu konuda bir Fransız yazarın şu anıları çok ilginçtir:

“Ankara'dan Diyarbakır'a, Sivas'tan Konya'ya kadar gittim. Hemen her köyde ve kasabada durdum. Büyük bir halk kitlesinin gayretine yakından tanık oldum. Gençlerin ve ihtiyarların yeni yazıtı öğrenmek için gösterdiği gayret pek dokunaklı bir görünüm arz ediyordu. Diyarbakır'da genç bir bahçivana ders verdim. Bu genç benimle buluşmak ve yeni yazıtı öğrenmek için her gün tam iki saatlik yol yürüyordu” (Özdemir, 1978, 542; Yılmaz, 2010, 1637).

Türk milletinde uyanan bu okuma yazma isteği karşısında, daha önce faaliyette bulunan teşkilâtlar yetersiz kalmış ve hükûmet tarafından Millet Mektepleri Talimatnamesi çıkarılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı ülkedeki cehaletin önüne geçebilmek ve okuma-yazma oranını artırmak amacıyla bakanlık bünyesinde *Halk Eğitimi* birimini kurmuş ve ilk defa 1927 yılında *Halk Dershaneleri*'ni faaliyete geçirmişti. Bu dershaneler Harf İnkılabı'ndan sonra yeniden düzenlenerek Millet Mektepleri adı altında teşkilatlanmıştır (Sarısaman, 2006, 119).

Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi ile eski Halk Dershaneleri, Millet Mektepleri olarak ve sayıları daha da artırılarak çalışmalarını sürdürmüşlerdir.

Talimatname, bakanlıkça hazırlanıp Şûra-yı Devlet'e sunulmuş, 8.11.1928 tarihinde hükûmete gelmiş ve 11.11.1928 tarihinde hükûmet ve aynı gün Cumhurbaşkanı tarafından onaylana-

rak 24.11.1928 tarihinde Resmî Gazete’de yayınlanmıştır (Resmî Gazete, 24 Kasım 1928; Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, 1928). Bu talimatname daha geliştirilecek 1929 yılında yeni bir talimat yayınlanacaktır (Millet Mektepleri Talimatnamesi, 1929). Talimatnamenin birinci maddesi gaye hakkındadır. Burada şunlar söylenmektedir:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türk dilinin ferdî ve umûmî, hususî ve resmî bilcümle muharrerâta Türk harfleriyle tesbiti kanunen kabul edilmiş olmasından bu kanuna müsteniden tatbikâta vuzûh ve veche irâesi için yeni Türk harflerinin kısa zamanda ve kolay surette her ferde okuyup yazabilmek imkânını bahşeden mahiyetinden Türk milletini azamî surette istifade ettirmek ve büyük halk kitlelerini sür’atle okur yazar bir hâle getirmek maksadiyle Millet Mektebi Teşkilâtı yapılmıştır”. Bu madde 1929’da şu şekilde değişmiştir: “Türkiye halkını okuyup yazmaya muktedir bir hâle getirmek ve ona hayat ve maişetin istilzam ettiği ana bilgileri kazandırmak maksadiyle Millet Mektepleri Teşkilâtı vücuda getirilmiştir”.

Millet Mektepleri iki kısma ayrılmıştır. Bu kısımlar talimatnamenin ikinci maddesinde şöyle anlatılmıştır.

“A. Tahsil çağını geçirmiş olup ne eski Arap ve ne de Türk harflerini bilmeyen vatandaşların Türk harfleriyle okuyup yazmayı öğrenmelerine mahsus olmak üzere dört aylık bir devreyi ihtiva eder.

B. Eski Arap harfleriyle okuyup yazan ancak Türk harflerini bilmeyen vatandaşların Türk harfleriyle okuyup yazmayı öğrenmelerine mahsus olmak üzere iki aylık bir devreyi ihtiva eder”.

Talimatnamenin üçüncü maddesi; “Her Türk vatandaşı, kadın ve erkek bu teşkilâtın azasıdır”.

Dördüncü maddesinde ise, “Bu teşkilâtın reis-i umûmîliğini ve Millet Mektepleri’nin baş muallimliğini Reısicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri kabul buyurmuşlardır” şeklindedir.

Millet Mektepleri Talimatname’lerine göre; 1) Genellikle okul olan yerlerde dört ay süreli eğitim veren Sabit Millet Mektepleri 2) Okulu olmayan köylerde yalnızca bir dönem için açılan 1928 yönetmeliğine göre en az bir buçuk ay süreli olan 1929 yönetmeliği ile süresi dört aya çıkarılan Gezici Millet Mektepleri 3) Devlet Kuruluşları, Belediyeler, Tekel Müdürlükleri, Bankalar, Demiryolu ve Liman İdareleri, Hapishaneler, sermayesinin yarısından fazlası devlet tarafından karşılanan şirketlerde çalışanlarla, sürekli olarak en az yirmi memur, işçi veya rençber çalıştıran fabrika iş adamı ve çiftliklerde kurulan ve giderleri ilgili kuruluşlar tarafından karşılanacak olan Özel Millet Mektepleri 4) Okulu olmayan köylerde yaşayan 12-18 yaşları arasındaki köy çocuklarını okutmak ve aydın birer insan olarak yetiştirmek amacıyla, il ve ilçe merkezlerinde açılan Köy Yatı Dershaneleri 5) Okuma-yazmayı öğrenmiş olan vatandaşlara okuma-yazmayı sevdirmek, yetişkinlerin ilgilendikleri konularda bilgi sahibi yapılmaları amacıyla Millet Mektepleri’nin bir yan kuruluşu gibi hizmet veren Halk Okuma Odaları açılmıştır. Millet Mektepleri’nde sadece okuma yazma dersleri verilmiyor, bunun yanında Hesap ve Ölçüler, Sağlık Bilgileri ve Yurt Bilgisi dersleri de verilerek kendine yeterli, ülkesine faydalı iyi bir Türk vatandaşı yetiştirilmeye çalışılıyordu (Albayrak, 1994, 471-483).

Bu talimatnamelerle vilayetlerde “Millet Mektebi Vilayet Heyeti” adı verilen özel bir kurul oluşturulmuştur. Bu kurul valinin başkanlığında faaliyet gösterecektir. Kurulun üyeleri Savcı,

Defterdar, Başmühendis, Sağlık Müdürü, Jandarma Kumandanı, Muhasebe-i Hususiye Müdürü, il meclisi üyelerinden bir kişi, Polis Müdürü, Belediye Başkanı, Halk Fırkası İl Başkanı ve Milli Eğitim Müdürü'nden oluşmaktadır. Millet Mektebi Vilayet Heyeti'nin Genel Sekreterliği'ni Milli Eğitim Müdürü yürütecektir. İlçelerde de Kaymakamın başkanlığında "*Millet Mektebi İlçe Heyeti*" Nahiye Mükürü'nün başkanlığında "*Millet Mektepleri Nahiye Heyeti*" faaliyet gösteriyordu. Köylerde ise bu işi muhtar ve ihtiyar heyetleri yürütüyordu (Sarısaman, 2006, 118-119).

Başöğretmenliğini Mustafa Kemal'in üstlendiği Millet Mektepleri'nin kuruluşuyla Türkiye'nin her yerinde büyük bir eğitim hamlesi başlamıştır. Yeni harflerin kabul edilmesiyle eski harfleri bilen % 10 ve özel eğitim gören küçük bir grup dışarıda bırakıldığında okuma yazma oranı neredeyse yok denecek seviyeye düşmüştür. Okuma yazma oranını bir an önce yükseltmek gerekmiştir. Bu nedenle Millet Mektepleri'nin çalışmalarına çok büyük önem verilmiş ve önemli oranda kaynak ayrılmıştır.

Millet Mektepleri'nin Faaliyetleri

Millet Mektepleri konusu çok sıkı tutulmuş, okulu olmayan köylerde bile gezici Millet Mektepleri açılmıştır. Bunlar sadece bir dönem için görev yapmış ve o köydeki yetişkinlere okuma yazma öğretmişlerdir.

1 Ocak 1929'da öğretime başlayan okulların işlevlerini en iyi bir biçimde sürdürebilmek ve okullara katılımı artırabilmek amacıyla özellikle basın aracılığı ile duyurulmuştur. Basında, vatandaşın olabildiğince okullara kaydolmaları istenmiştir. Kaydolmayanlardan ya da kaydolup da devam etmeyenlerden, Vilayet İdare Meclislerinin İdare-i Vilayet Kanunu'nun 68. maddesi gereği, beş liradan altmış liraya kadar varan para cezası alınacağı belirtilmiştir (Milliyet 2 Kasım 1929; Şahin, 1992, 225).

Bu konuda Yeni Mersin Gazetesi'nde Mersin Maarif Müdürü Ali Bey'in imzasıyla yayınlanan bir yazıda:

"Millet Mektebi olan bir yerde oturup da mektebe gitmeyenlerin göreceklere zararlar şunlardır: Bu gibi kimseler, 1931 senesinden sonra köy veyahut mahalle ihtiyar meclislerine aza olamayacaklardır. Şirketlere, fabrikalara, çiftliklere ve müteahhitlere amele ve rençber yazılamayacaklardır. Devlet ve millet işlerinde aylıkla gündelikle çalışamayacaklardır. Devlet emrine itaat etmemiş göz ile bakılarak bu sene kendilerinden 5 Liradan 25 Liraya kadar para cezası alınacaktır..." denmektedir (Yeni Mersin, 23 Teşrin-i Evvel 1929; Bozkurt, & Bozkurt, 2009, 128).

Millet Mektepleri'nin kuruluş ve yapısı hakkında Maarif Vekili Mustafa (Necati) Bey'in 2 Aralık 1928'de valiliklere gönderdiği genelgede şu hususlar yer almaktadır (Maarif Vekâleti Mecmuası, 1929, 89-90): Millet Mektepleri'nde 1 Ocak 1929'dan itibaren derslere başlanacaktır. Her öğretmene bir Millet Mektebi dershanesi kurulacaktır. Bir kurs döneminde başarılı olmayanlar öbür kurslara katılacaklardır. Tek öğretmeni olan köylerde de hem A hem de B dersaneleri kurulacaktır.

1.1.1929 ile 29.2.1929 tarihleri arasında vekâleten Millî Eğitim Bakanlığı'nı yürüten İsmet İnönü ise Millet Mektepleri öğretmenlerine "*Büyük halaskâr Gazi Reisicumhur hazretlerinin baş muallimliği altında Millet Mektepleri'nde mukaddes ve tarihî vazifene başladığın gün cehalete karşı fevran eden milletin en samimî hisleriyle karşılaşmış oldun*" diyerek seslenmektedir (Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Millî Eğitim Bakanlarının Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri, 1946, 3-4; Maarif Vekâleti Mecmuası, 1929, 91-92).

Millet Mektepleri'ndeki öğretmenlere sembolik de olsa ek ücret verilmektedir. Denetim ücreti ise vilâyetlerin maarif bütçesinden karşılanmaktadır. Millet Mektepleri kadınlara, erkek- lere ve karma olarak açılabilir. Millet Mektepleri kadınlara, erkek- lere ve karma olarak açılabilir.

Bu okullara ek olarak "*Halk Okuma Odaları*" açılmıştır. Halk Okuma Odaları'nın da okuma yazma bilenlere daha ileri bilgiler verilmektedir. Ayrıca Türk Ocakları ve Halk Evleri de bu çalışmaların içine katılmıştır.

Yeni Türk alfabesinin topluma benimsetilmesinde Türk Ocağı'nın yayın organı olan Türk Yurdu dergisi de haber ve yazılarıyla önemli rol oynamıştır. Türk Yurdu her sayısında Ocakla- rın bünyesinde gerçekleştirilen kurslar hakkında ayrıntılı bilgiler vermiş taşra şubelerinin bu konudaki faaliyetlerini duyurmuştur (Tekin, 1988, 78-79; Kılıç, 2011, 184).

1936 yılına kadar devam eden Millet Mektepleri uygulaması ilk yıllar çok büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Daha sonra ilgi giderek azalacaktır.

Bu okulların faaliyet gösterdikleri dönemler ve verimleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (İsta- tistik Umum Müdürlüğü, Kültür İstatistikleri 1935-1936, 1937, IV-V).

Dönemleri	Derslere Devam Edenler	Başarı Gösterenler	Başarı Oranı %	Özel Öğrenim Görenlerle Toplam
1928-1929	1.045.500	526.881	%50	597.010
1929-1930	544.534	245.663	%45	262.423
1930-1931	352.902	172.322	%49	188.311
1931-1932	205.349	99.491	%48	108.470
1932-1933	157.636	80.559	%51	90.935
1933-1934	77.672	36.559	%47	40.851
1934-1935	103.252	49.647	%48	66.255
1935-1936	59.206	29.788	%50	40.229
Toplam	2.546.051	1.240.210	%49	1.394.484

1936 yılında ilk zamanki heyecan ve hızı kalmamış olan Millet Mektepleri, bu tarihten sonra Ulus Okulları adıyla faaliyet göstermişler, fakat bu dönemde kayda değer bir çalışma yapamamışlardır.

Millet Mektepleri'nin çalışmalarını değerlendirmek için ülkedeki okuma yazma oranını ne ölçüde artırdığına bakmak gerekmektedir.

1927'de kadınlarda % 4 olan okuma yazma oranı 1935'de % 10.5, 1927'de erkeklerde % 17.4 olan bu oran 1935'de % 29.3'e çıkmıştır. Genel ortalama ise 1927'de % 10.7 iken 1935'de % 19.9 olmuştur (Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişiminin 50 Yılı, 1973, 79-459).

1928 yılında kabul edilen yeni harflerle okur yazar oranının büyük oranda düştüğü göz önüne alındığında bu dönemde başlayan okuma yazma seferberliğinin ve Millet Mektepleri'nin 1935'e kadar olan yedi yıllık dönemde % 19.9'a varan bir oranı yakalaması başarı sayılmalıdır. Millet Mektepleri 1936'ya kadar 1.240.210 kişiye okuma yazma öğretmek tarihî görevlerini yerine getirmişlerdir.

Sonuç

Arap harfleri, Türkçe sesleri ifade etmekte yetersiz kaldığından yazı ve bilim alanında Türk dilinin gerilemesine neden olmuştur. Ayrıca, öğrenilmesindeki zorluktan dolayı, okuma yazma oranının geride kalmasına da yol açmıştır.

Tanzimatla birlikte alfabe sorununun önemi anlaşılmıştır. Ancak çözüm için yapılan öneriler ve çalışmalar Cumhuriyet'e kadar önemli bir sonuç vermemiştir.

Atatürk, kurduğu devletin temellerinde yer alan çağdaş ve milli olmak amacına ulaşabilmek için Türk halkına kendi dili ile okuyup yazabileceği bir alfabe vermek gerekliliğine inanmıştır. Bunu gerçekleştirmek için sürekli kamuoyu oluşturmaya çalışmış ve ortamın müsait olduğuna inandığı anda Harf İnkılabı'nı gerçekleştirmiştir.

Harf İnkılabı ve bunun tamamlayıcısı Millet Mektepleri ile okuma yazma eğitiminde sağlanan başarı ise azımsanamayacak derecede büyüktür. Bu şekilde yüzyıllardır hakim olan cehalete karşı girilen mücadelede de başarılı olunmuş, Türkiye kolay öğrenilebilir yeni harfleri ile çağdaş medeniyet yolunda büyük bir adım daha atmıştır.

Millet Mektepleri uygulamasının ortaya çıkardığı diğer bir sonuç, Türk İnkılabı'nı gerçekleştirenlerin, herhangi bir atılıma giriştiklerinde onun başarılı olabilmesi için ne gerekiyorsa hepsini bir plân ve program dahilinde yaptıklarıdır. Harf İnkılabı yapılmadan önce her türlü bilimsel ve sosyal etütler gerçekleştirilmiş ve İnkılabtan sonra da başarılı olabilmesi için gereken eğitim kurumları kurulmuştur.

Harf İnkılabı yapılırken aşırılığa gidilmemiştir. Bu konuda Osman Ergin İstanbul kütüphaneleri hakkında bilgi verirken şu tespiti yapmaktadır:

Harf İnkılabı sırasında bu kütüphanelerin muhteviyatını Beyazıt meydanına yığıp yakılmasını teklif ve tavsiye eden ve o kafa ile Bulgaristan'a satılan tarihi evraka bir nazire yapmak isteyen fakat aynı zamanda münevver ve mütefekkir geçinen bazı muharrirlere rast gelindiyse de şükranla kaydedeyim ki Cumhuriyet hükümeti kütüphanelerle içindeki yazma eserler hakkında reva görülme istenen bu vandalizme karşı çok hassas davranarak onları muhafazaya itina etmekte bulunmuştur (Ergin 1997, 249).

Görülmektedir ki Harf İnkılabı'nın gerçekleştirilmesindeki amaç eskiyi yok etmek değil, ülkenin bir an evvel çağdaşlaşması ve milli kimliğine kavuşmasıdır.

Harf İnkılabı'nı değerlendirmek için geriye doğru bakıldığında şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- Bu inkılap kesin başarı sağlamıştır.
- Bir kültür inkılabının hazırlayıcısıdır.
- Türk dili ve tarihi üzerine yapılan çalışmalarla birlikte Türk milletinin millî kimliğine kavuşmasında önemli rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

- Akın, A. (1999). *Münif Paşa ve Türk Kültür Tarihindeki Yeri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Albayrak, M. (1994). "Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları (1928-1935)". *ATAM Dergisi*, 29 (10), 471-483. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I.* (1997). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II.* (1997). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Atay, F. R. (1953). "Harf Devrimi'nin 25'inci Yıldönümünü Kutlarken: Yeni yazı". *Türk Dili*, 23 (2), 717-719.
- Atay, F. R. (1980). *Çankaya*. İstanbul: Bates Yayınları.
- Başgöz, İ., & Wilson, H. E. (1968). *Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Mustafa Kemal*. Ankara: Dost Kitapevi.
- Boyacıoğlu, R. (2001). "Harf Devrimi ve Sağladığı Kolaylıklar". *ATAM Dergisi*, 50 (17), 429-450.
- Bozkurt, İ., & Bozkurt, B., (2009). "Yeni Alfabenin Kabulü Sonrası Mersin'de Açılan Millet Mektepleri ve Çalışmaları". *ÇTTAD*, 18-19 (8), 117-135.
- Celal Nuri, (1331). *Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye*. İstanbul: Yeni Osmanlı Matbaası ve Kitabevi.
- Celal Nuri, (1926). *Türk İnkılabı*. İstanbul: Suhulet Kütüphanesi.
- Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Millî Eğitim Bakanlarının Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri. 2, 3-4. (1946). Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü.
- Dilmen, G. (1983). "Yazıda Devrim". *Harf İnkılabı Sempozyumu* (1978). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Dönmez, C. (2011). "Atatürk ve Harf İnkılabı". *ATAM Dergisi*, 79 (27), 37-70.
- Ergin, O. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi 1-2*. İstanbul: Eser Matbaası
- Ergün, M. (1997). *Atatürk Devri Türk Eğitimi*. Ankara: Ocak Yayınları.
- İstatistik Umum Müdürlüğü, (1937). *Kültür İstatistikleri 1935-1936*. Ankara: Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü.
- Kansu, M. M. (1986). *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kılıç, F. (2011). *Yeni Türk Alfabesinin Kabulü ve Öğretilmesinde Kullanılan Yöntemler-Araçlar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Kocatürk, U. (1999). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Levent, A. S. (1972). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Maarif Vekâleti Mecmuası*. (1929). "Millet Mektepleri Teşkilî Hakkında Valiliklere Yapılan Tamim". 17, 89-90.
- Maarif Vekâleti Mecmuası*. (1929). 17, 91-92.
- Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi*. (1928). Ankara: Hakimiyet-i Milliye Matbaası.
- Millet Mektepleri Talimatnamesi*. (1929). İstanbul: Maarif Matbaası.
- Özdemir, E. (1978). "Yazı Devriminin Getirdikleri". *Türk Dili*, 326 (38), 540-547.
- Özerdim, S. N. (1978). *Yazı Devriminin Öyküsü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Safa, P. (1988). *Türk İnkılabına Bakışlar*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Sarısaman, S. (2006). "Taşrada Harf İnkılabı'nın Uygulanışı (Afyonkarahisar örneği)". *AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (Atatürk Özel Sayısı)*, 3 (8), 93-135.
- Şahin, M. (1992). "Bir Halk Eğitim Çalışması Örneği Olarak Millet Mektepleri". *ÇTTAD*, 2 (1), 213-234.
- Şimşir, B. N. (1992). *Türk Yazı Devrimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Tekin, M. (1988). *Harf İnkılabı: Türk Ocaklarının Çalışmaları ve Hatay'da Yeni Yazı*. Antakya: Kültür Eğitim Tesisleri
- Tongul, N. (2004) "Türk Harf İnkılabı". *Atatürk Yolu, (Mayıs-Kasım 2004)*, 33/34 (9), 103-130.
- Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*. (1973). Ankara: Başbakanlık D.İ.E Yayınları.
- Uluğ, N. H. (1982). *Üç Büyük Devrim*. İstanbul: Ak Yayınları.

- Unat, F. R. (1953). "Latin Alfabesi'nden Türk Alfabesi'ne". *Türk Dili*, 23 (2), 721-734. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1981). *Atatürk ve Harf Devrimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Yılmaz, S. (2010). "Celal Sahir Erozan ve Falih Rıfkı Atay'ın Kaynaklarda Rastlanmayan Bir Eseri: Yeni Kitap". *Turkish Studies*, 4 (5), 1632-1653.

Dergi ve Gazeteler

- Cumhuriyet Gazetesi.
Hakimiyet-i Milliye
Işık Yol Gazetesi.
Resmî Gazete.
TBMM Zabıt Cerideleri.
Vatan Gazetesi.